

Šiame numeryje:

Muzika ir limonado buteliai. Pamatysime neitikimą „Viva Europa“: pokalbis su spektaklio vadove Danute Barauskaite. Arkivyskupas Jurgis Matulaitis naujojoje dr. Antano Kučo knygoje. Bernardo Brazdžionio poezija: ištraukos iš poemos „Vaidila Valiūnas“. Gražus paminklas nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio akademijai. Kas liks iš Salomėjos Nėries dainų? Lietuviškoji galerija Chicagos miesto centre. Miro ženklų ir formų pasaulis. Nauji leidiniai.

Kertinė Parastė

Muzika ir limonado buteliai

Dangau, apsaugok mus nuo per dažnų koncertų!

Maždaug šitoks šauksmas šiandien girdisi ne kur kitur, bet kultūringiausiame pasaulio mieste — Vilniuje. Taigi Lietuvos sostinėje, kur ant Gedimino kalno plevėsuoja tarybiškai sudaryta vėliava. Bet dėl muzikos infliacijos kalta ne vėliava.

Kaltę reikėtų versti tiems, kurie okupacijos randus bando užgožti muzikinės kultūros antplūdį: grokite ir dainuokite visose salėse nuo pirmadienio iki sekmadienio vakaro. Tegu visas pasaulis mato — kokie mes laimingi.

Deja, publikai koncertinė muzika, kišama varu ir urmu, atsibosta. Salės yra pustūštės, net ir iškilių atlikėjų koncertuose. „Kovo mėnesį Vilniuje koncertavo Maskvos ir Prahos filharmonijos chorai. Tai puikūs kolektyvai, tačiau gausių mūsų chorų dalyvių dėmesio nepatraukė. Klausytojų į abu koncertus susirinko gėdingai mažai“, taip guodžiasi Lietuvos filharmonijos direktorius P. Mendelsonas „Literatūros ir meno“ surengtame pokalbyje.

Padėtis tikrai keblė. Muzikos kritikas E. Gedgaudas sako: „Kartais atrodo, kad koncertų per daug“. P. Mendelsonas priduria: „Val Mes permaitiname klausytoją. Koncertas pasidarė nebe šventė“.

Ir kaip nepasidarys ne šventė, jei kokią sekmadienį Vilniuje rengiama net 10 profesionalių koncertų. Muzikos atlikėjas ir kritikas D. Katkus koncertų gausybėje regi kultūrinę pažangą. Jam nepatinka tik tas muzikuojamų dalykų vienodumas. „Ką reiškia 10 koncertų Vilniuje? Dieną pavaišų galerijoje — vargonai. J. J. Sebatijanas Bachas. Vakare maždaug tas pats Mažojoje baroko salėje. Stygininkai groja Meno darbuotojų rūmų Baltojoje salėje, ir tuo pat metu beveik tokią pat programą filharmonijoje ir pan.“

Dėl šitokio vienodumo, pasak

D. Katkaus, kenčia klausytojo asmenybė. „Dažnas klausytojas tiesiog neranda koncerto pagal savo išsilavinimą, individualybę, skonį. Koncertus mes jam tarsi prismetame tuos, o ne kitus, tas siaurina jo pasirinkimą, kartu žeidžia jį kaip asmenybę, kuri neturi kur atsiskleisti“.

Sutinku su D. Katkumi, kad vienas iš, nuolat brukamas menas (tegu ir aukštos kokybės) ilgainiui pasidaro nebeįdomus. Tačiau nesutinku su pastaba, kad Vilniaus klausytojai nesuranda būdų atsiskleisti. Anaiptol. Muzikologė Ona Narbutienė vaizdingai nurodo, kaip kurių klausytojų išradimą savarankiškumą: „Koncerto metu balkone per rankas keliau limonado butelius, buvo einama, išeinama, mėtomis numerukais, šnekamasi. Panašiai triukšmaujama vis dėlto per dažnų simfoninį koncertą“.

Ironiškai šnekančios, geresnio asmenybės atsiskleidimo ir nereikia įsivaizduoti. Nors, tiesą pasakius, labai abejotina, ar limonado buteliai ką nors bendra turi su muzika. Mūsų pragmatiškoje Amerikoje tiek amerikiečių, tiek lietuvių rimtuose renginiuose su buteliais niekas neužsiima. Čia lietuvių salėse kiekviena įtaiginė muzikinė frazė yra išgeriama

„Viva Europos“ repeticijoje: smuikininkas Raimundas Mielkus ir režisierė Danutė Barauskaitė diskutuoja aktualias pastatymo temas.

PAMATYSIME NEITIKIMĄ „VIVA EUROPA“

Pokalbis su spektaklio vadove Danute Barauskaite

Praėjusiais metais Los Angeles lietuviai keturis sykius ėjo žiūrėti spektaklį „Viva Europa“, kurį suvaidino Danutės Barauskaitės vadovaujamas jaunimas. Keturis kartus! Mūsųose tai šio toks rekordas. Šiame Vivos vaidintojai (38 asmenys) yra pasi-nešę gastrolėms — tegu ir kitur lietuvių pamato, kas yra toji melodinga, spalvinga ir jaunatviška veržli „Viva Europa“. Gegužės 3 d. San Francisc, birželio 28 d. Clevelande, birželio 29 d. ir liepos 3 d. Chicagoje. Gal vėliau bus aplankytos ir kitos vietovės.

— Tai neitikimas stebuklas mano gyvenime, ir manau, kad ir daugelio kitų gyvenime, — sako D. Barauskaitė, dar vis alsuodama Vivos sėkme. Jos žaviame veide šviečia neišnykstanti šypsenėlė. Ji turi daug kūrybinių paslapčių. Laiko jas publikai, kaip staigmenas. Mieliau šneka apie kitus.

— Los Angeles jaunimo sąjungos nariai ir bendradarbiai pasiaukodami ruošė ir atliko šį nuostabių spektaklių. Su jais dirbdama įsitikinau, kad mūsų tarpe yra daug jaunų talentų, tereikia tik tinkamų rėmų juos parodyti visame gražume.

— Ir Vivos spektaklis tapo taisybiškai rėmiamas?

— Taip. Idėja pastatyti kabininio pobūdžio vaidinimą iškilo, besiruošiant PLJS kongresui. Tam tikslui reikėjo sutelkti lėšų. LAJS pirmininkė Asta Grakiuskaitė paprašė surengti talentų vakarą. Sutikau. Apie įvairias galimybes ėmiau tartis su savo bendraminte, dabartine LAJS pirmininke Daina Gudauskaite. Taip ir užsimezgė gan paprasta, bet patraukliai aktuali tema — jau-

nuolio sapnas ir kelionė po Europą su keliais gerais draugais lietuvių jaunimo kongreso vasarą. Bendras susipažinimas su būsimos renginio turiniu įvyko mūsų būstinėje „Saloje“ per tradicinį blynų vakarą. Paskatinau dalyvius siūlyti savo sumanymus, parodyti asmeniškus sugebėjimus. Visas dalykas tuoj pat uždegė jaunimą. Pasirašė rankoves, kibome į darbą.

— Girdėjau, kad ruošai nedaug tebuvo laiko.

— Tik 9 savaitės. Skubiai perredagavau tekstą. Rasa Zelenytė sudarė pasirinktiems šokiams choreografiją pagal įrengtą juostelę. Ji puiki vadovė — kruopščiai su didele kantrybe ir sumanumu kūrė įspūdingus šokius. Dekoracijas suprojektavo Saulius Stančikas, tikrai gabiai lakoniškai išryškindamas kelionėje lankomų valstybių ar miestų simbolius. Julius Zukas tvarkė apšvietimo reikalus. Fotografą Vincą Stoką pakviečiau rodyti jo paties Europoje padarytas skaidres ir tuo sukelti kelionės įspūdį. Muzikos garso technika rūpinosi Dobilas Steikūnas. Jo tiksliai atliktas darbas prisidėjo prie sėkmės. Mūsų pagrindiniu ramsčiu tapo Rimas Polikaitis, nepa-mainomas muzikas, aktorius, komikas ir aplamai devynadarbis. Kompozitorė Giedrė Gudauskienė noriai prisidėjo su muzikiniiais patarimais. Žinoma, galėčiau ilgai kalbėti ir apie gabiuosius atlikėjus: dainininkus, dainininkes, šokėjus, instrumentalistus, aktorius. Būsimieji žiūrovai juos pamatys ir įsitikins jų gabumais.

Danutė Barauskaitė su didele entuziazmu šneka apie savo sambūrio narius. Negaili jiems gražių epitetų. O kas ji pati?

notu, koks vieno ar kito atlikėjo meistriskumo laipsnis. Jis turėtų sugebėti koncerte išgirsti prieš-tarings kompozitoriaus asmenybę, psichologinę atlikėjo sandarą aidą“.

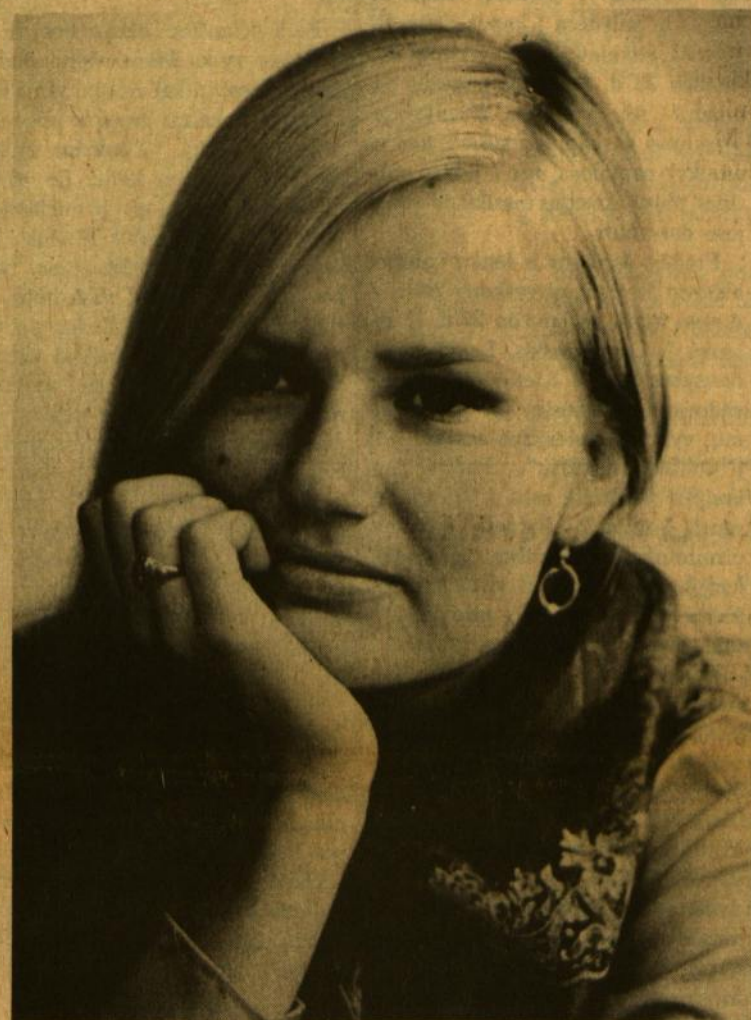
Ką tu nori pasakyti J. Dvarionas, be limonado butelio nesuprasi. Tokio aukšto lygio muzikinis imlumas publikoje retas. Juk į Vilniaus filharmoniją publika didžia dalimi ateina organizuotu būdu. Anot Gedgaudo, klausytojai „įpranta būti organizuojami ir įpranta pabėgti“.

Kur bėga klausytojai?

Iš tiesų jie niekur nebėga. Jie tik logiškai vengia per dažnų muzikavimų. Be saiko brukamas menas pasidaro kultūrinis blizgesys. O gyvenime yra ekonominė buitis, ne itin lengvai įvaldoma tarybinėmis sąlygomis. Todėl ši komentara praveru užsklęsti aname pokalbyje dalyvavusio gydytojo psichologo E. Laurinaičio žodžiais: „Dabartinis publikos atoslūgis koncertų salėse koreliuoja su potvynių stojančių į aukštųjų mokyklų prekybos fakultetus“.

Gal tas limonado butelis ir simbolizuoja melomanų prekybos nuotaikas Vilniuje.

Pr.V.

Patrauklių „Viva Europa“ spektaklių vadovė Danutė Barauskaitė.

Dar tokia jauna, o jau iškili visuomenininkė, kultūros darbuotoja, jaunimo vadovė ir Vivos režisierė. Danutė yra Lietuvos nepriklausomybės akto signataro prof. Myk. Biržiškos ir Bronislavos Šemytės anūkė. Jos mama Ona Barauskienė su fortepijono palyda darbščiai talkina lietuvių renginiams. Danutė jau šešiolikos metų pradėjo lankyti USC parengiamąją muzikos mokyklą, vėliau mokėsi dramos, muzikos ir dailės meno fakultete UCLA universitete. Dabar šios srities mokyklą tebetęsia pas Alodiją Dičiūtę-Trečiokiene. Sceninės partitės daugiausia įsigijo, net septinerius metus (1967 — 1974) dirbdama lėlių teatre. Čia vaidino įvairiuose lėlių spektakliuose, kurie buvo rodomi scenoje, televizijoje, filmuose. Taigi D. Barauskaitės jaunystė tampriai susieta su teatru. Šiuo metu ji dar tvarko Los Angeles lietuvių bendruomenės valdyboje kultūros

reikalus, bet jos troškimai krypsta tik teatro pusėn. — Klausiate, kaip suprantu dabarties teatrą. Jis visai skiriasi nuo to, koks buvo, sakykime, prieš 50 metų. Dabar, ką nors statant, reikia imtis karpymo. Tempas žymiai greitesnis. Pavyzdžiui, vaizdų kaita televizijoje vyksta ne minutėmis, o sekundėmis. Nuolat svajoju turėti panašiai judrų fantastišką teatrą. Tam rengiuos. Renku medžiagą apie lietuvių tautosaką, mitologiją, etnografiją. Su pomėgiu skaitau J. Balio lietuvių liaudies pasakas. Šiuo metu negaliu pasakyti, kaip ateityje įkūnsiu savo projektus. Gal įscenizuosiu pasaką. Dabar man rūpi, kuo geriau pasirodyti su „Viva Europa“ gastrolėse.

— Ar lygiai tuo pačiu pernykšiu formatu?

— Su keliais mažais pakeitimais. Šio spektaklio forma, kaip matėme, remiasi „multi — me-

„Viva Europa“ Režisierė Danutė Barauskaitė su Dobilu Steikūnu ir N. Bakovskiu aptaria techniškai sukurto spektaklio reikalus.

dia“ pagrindu. Mozaikiškoje visumoje persipina įvairūs elementai. Šokėjus, dainininkus, instrumentalistus, vaidintojus, komikus papildo skaidrės, įrašų muzika, šviesų niuansai, dekoracijos, būdingi drabužiai. Vaizdų įvairumas liejasi per briaunas. Iš visko turi trykšti gyvas spontaniškumas.

— Ir žiūrovai jaučiasi kaip atrakcijų sklidiname kabarete?

— Taip. Amerikietiška sakant, „Dinner and show“ aplinkoje, tarsi būtų atėję pasišmonėti. Sėdi prie kuplos vakarienės ir kokteilių. Tai geriausias būdas jaunųjų menininkų entuziazmą sulieti su žiūrovų imliomis sielomis.

— Stebėtina jūsų brandus darbas su taip gausiu sceniniu jaunimu. Kur slypi sėkmės raktas?

— Daliai mano patirtyje, dirbant lėlių teatre, kur kartais reikėjo tvarkyti su 200 įvairiamžių jaunuolių. Išmokau juos palenkti savo pusėn. Su „Viva Europos“ sąstatu nėra taip lengva, nes vienu metu turū būti ir autoritetė, ir draugė. Kai kada turi spauti, o kitą kartą stabdyti, kad vienu ypu neiškvotų visos energijos, kaip kad atsitiko Vivos premjeroje pernai gegužės 5 d. Po visko jie pasijuto kaip rofuje, o sekančią dieną jau vaidino atslūge.

— Juk sunku visus pasirodymus išlaikyti vienodame lygyje.

— Mes visi be perstojo mokėmės. Aš pati su jais mokausi režisuoti. Bandome viens kitą suprasti. Jie labai pareigingi. Nelaudo duoto žodžio. Du jaunuoliai i repeticijas važiuoja po 50 mylių. Nors, prisipažįstu, nelengva sutelkti visą sąstatą vienam vakarui. Čia iš dalies ir glūdi priežastis, kad Viva yra iš mozaikiškų gabalų sudarytas vaidinimas. Jei kas iškrepta, bematant tuščią vietą užpildo kitas atlikėjas. Kandidatų netrūksta. Jaunimas veržiasi į sceną.

— Malonu tai išgirsti. Reiškia, turime puikų kultūrinį potencialą. Kas juos traukia?

— Bendras tikslas. Kad ir PLJS kongresas. Draugavimas. Būsimą įdomi kelionė. Jaunimas mėgsta drauge keliauti ir žino, kad gero koncerto būdu lengviausia sutelkti lėšas kelionei. Taip visą laiką ir regiu, kaip jie meniškai bręsta. Ne vien vaidyba. Jų silelose atsiveria durys įvairiai kūrybai. Jie darosi išradinai. Ryžtasi viskam. Tiesiog degte dega parodyti savo vidinius lobius. Man tikrai miela dirbti su dar nežinomais, bet palaipsniui atsiskleidžiančiais talentais.

— Tai tiesa. Jau per pirmą vakarą visus nustebino dainininkės Vita Polikaitytė, Rita Paškevičiūtė, Daina Gudauskaitė; taip pat Saulius Matas su gitara, vaidintojos bei šokėjos Rita Bureikaitė, Ilona Bužėnaitė, D. Petrovytė. „Apačų“ choreografijoje A. Mičiulytė ir Vytautas Bandžius, eigos meistrai tas pats Bandžius ir Vytenis Vilkas. Visų neišvardinsi.

— Tegu suminėtos pavardės neuždengia kitų, irgi davusių la-

(Nukelta į 2 psl.)

Arkiv. Jurgis Matulaitis naujoje knygoje

(Tęsinys iš praėjusio šetad.)

Nemalonią su Lietuvos Taryba situaciją, vysk. Matulevičius sekančią dieną atitaisė savo vizitu, aplankydamas Lietuvos Tarybos pirmininką ir visus ministrus. Tą pačią dieną lenkai vyskupą pavietė pietu. Vadovaujantis kalbėtojas pakėlė tostą į vyskupo sveikatą ir išreiškė viltį, kad vyskupas prisidės prie Lenkijos - Lietuvos unijos. Vyskupas į provokaciją atsakė, kad jis, būdamas Lenkijoje, visa širdimi tarėnavo žmonėms ir čia visiems tarėnavo.

Matulevičiaus vyskupavimas Vilniuje

Vysk. Matulevičius paėmus valdyti Vilniaus vyskupiją, tiek Vilniaus miestas, tiek visa vyskupija buvo gerokai sulenkėjusi ir sugudėjusi. Prie jos sulenkimo praeityje buvo daug prisidėję vyskupai ir sulenkę kunigai. Krašte buvo suirutė. Dažnai keltėsi valdžios. Dar vokiečių okupacijoje Lietuvos Taryba 1918.II.16. paskelbė Lietuvos Nepriklausomybę. Vilniaus lenkai organizavosi ir stengėsi Lietuvą prijungti prie Lenkijos. Komunistai, Sovietų Rusijos remiami, sudarė laikinąją revoliucinę vyriausybę ir stengėsi užvaldyti Lietuvą. Vilniaus buvo čia lietuvių, čia bolševikų, čia lenkų, čia bolševikų, čia lietuvių, čia vėl galutiniai lenkų užimtas. Kiekviena nauja okupacija vyskupui sudarė naujus rūpesčius.

Kai bolševikų kariuomenė artėjo prie Vilniaus, politikoje įsivėlė lenkai kunigai pradėjo bėgti į Lenkiją, vysk. Matulevičius paliko savo vietą. Po Rygos vysk. Ed. A. O'Rourke konsekracijos (1918.XII.14) Vilniaus katedroje, kurioje dalyvavo ir vysk. Pr. Karevičius, vyskupai pasitarė, kaip turi elgtis kunigai, bolševikų grėsmel artėjant. Buvo nutarta per pamokslus neliesti politikos, tik žmonėms skelbti Kristaus mokslą. Vysk. Matulevičius tai pranešė miesto kunigams sukvietęs juos sekančią dieną.

Sausio pradžioje iš Vilniaus pasitraukė vokiečiai ir Lietuvos vyriausybė. Vilnių užėmė lenkų legionieriai. Jie po susišaudymo apsupo bolševikų tarybos būstinę ir suėmė keis lietuvius ir daugelį žydų. Bet iš bolševikų užimtų vietų žmonių vyskupas sužinojo, kad bolševikų kariuomenė artėja prie Vilniaus. Jis samprotavo, kad lenkų legionieriai neatsilaikys. Jie tik užtrauks bolševikų kerštą miestui ir kunigams.

Vyskupas elgėsi kaip tikras ganytojas. Broliams doloristams, kurie norėjo stoti į lenkų legionierius, jis atsakė, kad vienuoliams Bažnyčios įstatymai tai draudžia. Klebonui, norėjusiam į bažnyčios bokštą įkelti kulkosvaidį, kad apšaudytų bolševikų tarybą, griežčiausiai tai uždraudė. Bet kai tas pats klebonas prašė jį paskirti legionieriams kapelionu, vyskupas paskyrė kapelionus, nes reikia rūpintis sielų išganymu, ypač mirties pavojuje.

Iš tikro, legionierių dienos Vilniuje buvo trumpos. Sausio 5 vakarė bolševikai užėmė Vilnių. Su legionieriais į Lenkiją pabėgo ir kunigai, kurie padėjo jiems susiorganizuoti. Nors ir vysk. Matulevičius buvo gundomas iš Vilniaus pasitraukti, tačiau jis pasiliko savo vietoje.

Kerštas kunigams greitai pasireiškė. Sausio 8 d., laidojant žuvusius bolševikus, kalbėtojas atkreipė dėmesį, kad legionierių pastūdytas buvęs kunigų darbas. Komunistai netrukus norėjo užimti ir vyskupo rūmus, bet pabėgo susirinkusių žmonių minios. Tada vysk. Matulevičius pradėjo veikti kad nebūtų nusavintos bažnytinės žemės. Jis ėmė aiškinti, kad jos ne kunigų, bet tikinčiųjų, dėl to ragino sudaryti parapilijiečių komitetus. Kai buvo stengiamasi iš mokyklų pašalinti tikybą, jis patarė, organizuoti tėvų komitetus, kad jie gintų savo teises, kad jų vaikams būtų dėstoma tikyba. Kai Angelų Karalienės seserys pranešė, kad bolševikai įsakė uždaryti vaikų prieglaudų koplyčias ir 80 metų kapelioną išvaryti, vysk. Matulevičius patarė, kad seserys jo

VIKTORAS GIDŽIONAS

nevarytų. Tegul jį išmeta patys bolševikai, tada jį paims savo globon. Jo nedrįso išmesti.

Taip vysk. Matulevičius beginant Bažnyčios reikalus, per Velykas lenkai išvijo iš Vilniaus bolševikus (1919.IV.19-21.). Dabar vyskupui atsivertė naujas kančios lapas, dar skaudesnis už pirmąjį. Visus savo vargus pats vysk. Matulevičius yra aprašęs savo dienoraštyje.

Lenkams užėmus Vilnių, pas vyskupą pradėjo lankytis visokie pareigūnai ir delegacijos, stengdamiesi jį padaryti lenkų tarnu. Balandžio 21 d. atvyko patriotinės lygos atstovės ir reikalavo, kad pats vyskupas palaidotų 60 kovoję žuvusių legionierių: atlydėtų į katedrą, atlaikytų Mišias ir palydėtų į kapus. Kita delegacija reikalavo, kad vyskupas balandžio 23 d. atlaikytų padėkos pamaldas už Vilniaus išvadavimą. Vyskupas su kapitula sutarė, kad jis atlaikys pamaldas, bet į jokias politines manifestacijas nesikiš ir vengs jose dalyvauti.

Pradėjo lankytis ir lenkų valdžios atstovai ir stengėsi vyskupą padaryti savo tarnu. Balandžio 22 d. jį apilankė J. Osmoŭskis, Lenkijos vyriausybės skirtas Lietuvoje politikal vadovauti. Išlausęs jo pagėdavimų, vysk. Matulevičius atsakė: "Aš į politiką nesikišu". Patarė jam kreiptis į Kauną, arba į Vilnių, ešantį Laikinojo lietuvių komiteto pirmininką M. Biržišką, ir pasakė, kad jo uždavinys yra visus taikinti. Kartu pabrėžė, kad jis priešingas ir tam, kad kunigai kištųsi į politiką.

Balandžio 22 vakare atvyko Pilsudskis, dėl to buvo reikalaujama, kad jo sutikime dalyvautų ir vyskupas, bet jis atsakė, kad tai pasauliečių reikalas, ir vyskupai savo katalikus valdovus sutinka katedroje, gi Pilsudskis dar nėra Lietuvos valdovas. Kita dieną vyskupas laikė padėkos Mišias. Kun. St. Maciejewicz pasakė grynai politinį pamokslą ir puolė lenkų priešininkus. Tose pamaldose dalyvavo ir Pilsudskis.

Lenkai kunigai endekai per savo pasiuntinį kun. Chomskį pareiškė: esą lenkų kunigai laiko už blogą, kad vyskupas sužeistųjų dvasinę globą pavedęs lietuviui kunigui; pasakė, kad nuo vyskupo ima šalintis lenkai ir priminė, kad jis nepamiršų, jog vyskupijoje esą tik vienas šetadailis lietuvių, o gudai eis ten, kur juos ves lenkai; pasakė, kad kunigai nepatenkinti kam artimiausia vyskupo šeimyna yra lietuvių, o labiausia, kad vyskupas nepasirenka tinkamų patarėjų.

Vyskupas suprato, kad Chomskis kalba endekų kunigų vardu dėl to jam atsakė, kad šalia kapitulos Vilniuje yra kita kapitula, kuri varo savo politiką... "Liūdna, nes tai yra ženklas, kad jiems trūksta Kristaus dvasios... Aš laikysiuos Kristaus vėlavos ir žiūrėsiu bažnytinio darbo. Tamstos, papolitikavę, pajutę pavojų, gal pabėgsite, o man reikės būti savo vietoje ir liksiuos".

Apie šį laikotarpį vyskupas rašo: "Lenkų legionieriams įėjus, visas šitas dježas miesto vaizdas pasidarė kone grynai lenkiškas... Taip lenkams bedžiūgaujant, staiga į miestą pradėjo kristi bolševikų patrankų sviediniai... Kilo didžiausia panika: lenkų patriotai, ypač vilniškiai kunigai, pakilo bėgti iš miesto". Bet bolševikų ofensyva atslūgo ir lenkai Vilniuje tvarkėsi toliau.

Šiame sumaiščiųjų laikotarpyje vyskupui buvo labai sunku eiti savo pareigas, tačiau kiek aplinkybės leido vizitavo parapilijiečių ir stengėsi reformuoti prolenkišką ir moksle atsilikusių kunigų seminariją. 1919. V.9. su kapitula aptarė svarbesnius vyskupijos reikalus. Tais reikalais vyskupas buvo nurykęs ir į Varšuvą pas Apaštališkąjį vizitatorių Rattį. Rudenį apilankė Balstogė ir Gardiną, kur sakė pamokslus ir teikė sutvirtinimo sakramentą.

Labai daug nemalonių vysk. Matulevičius patyrė, kai 1919.V.19.

Giedraičių parapilijos bažnyčioje lenkų karininkai uždraudė lietuviškus giedojimus. Pamaldos iki tol čia buvo lenkų ir lietuvių kalba. Lietuviams giedant, lenkai kariai ir policija puolė juos mušti. Bažnyčioje įvyko muštynės. Triukšmadariai jėga ištrėmė lietuvių kleboną. Tada vyskupas paskelbė interdikciją — uždraudė bažnyčioje pamaldas ir sakramentų teikimą. Nėgana to: pas vyskupą atvyko ir triukšmadarių lenkų delegacijos atstovai reikalaujanti, kad lietuvių kalba būtų panaikinta Inturkės, Molėtų ir Videniškių parapilijose. Vyskupas visiems atsakė: "Kol karas, jokių pakeitimų nedarysiu". Tada pakartotinai kunigams uždraudė kištis į politiką. Dėl to skundai ir šmeižtai pasipylė prieš vysk. Matulevičių pas nuncijų Rattį ir Varšuvos selmę, bet jis nenusileido.

Besikelėiančios okupacijos ir jų valdžios vysk. Matulevičius sudarė daug rūpesčių, kai reikėjo ginti Bažnyčią ir nekaltus žmones nuo okupantų užmačių. Lenkams tuomet išryškėjo vyskupo linija. Jie įsitikino, kad jis nesiduos įtraukiamas į politiką bei tautinius ginčus, kad jis griežtai laikosi teisingumo, lygybės ir melles visų gyventojų atžvilgiu. Taikliai A. Kučas pastebi, jog pirmą kartą Pilsudskui užėmus Vilnių, lenkai patyrė, kad vyskupas nesileis įtraukiamas į jų planus. Todėl lenkų nusistatymas vyskupo atžvilgiu buvo irgi aiškus: jis lenkų ir jų politikos priešas. Tokio nusistatymo laikėsi ir artimieji vyskupo talkininkai — Vilniaus kapitulos kaunaukiniai. Tokiejo situacijai jam eiti ganytojo pareigas tapo beveik neįmanoma, neįmanant į konfliktą su savo sąžine, dėl to jis atsisakė būti Vilniaus vyskupu. Visa tai buvo padaryta slapta, kad tuo buvo nustebinta net Lenkijos vyriausybė, kuri, darydama su Šv. Sostu konkordatą, planavo jį perkelti į naują Cėnstakos vyskupiją, kad Vilniuje, įsteigę arkivyskupiją, arkivyskupo sostą įsodintų lenką. Jo atsisakymas pop. Pijaus XI buvo priimtas 1925. VII.14.

ARKIV. MATULEVIČIUS APAŠTALIŠKASIS VIZITATORIUS LIETUVAI

Apaštališkuoju vizitatorium paskyrimas

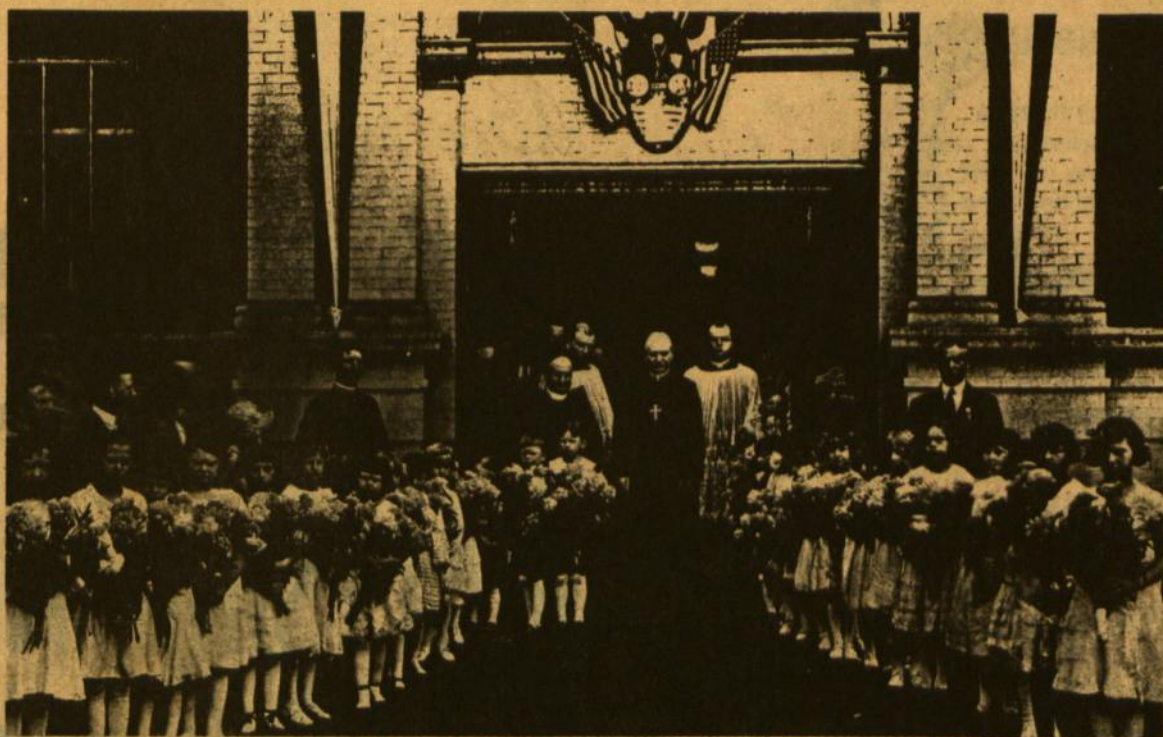
Šv. Tėvas įvertino Matulevičių, gerai atlikusį savo pareigas ir už jo vyskupavimą Vilniuje 1925. IX.1. pakėlė jį Adulijos arkivyskupu.

ARKIV. MATULEVIČIUS APAŠTALIŠKASIS VIZITATORIUS LIETUVAI

Šv. Tėvas įvertino Matulevičių, gerai atlikusį savo pareigas ir už jo vyskupavimą Vilniuje 1925. IX.1. pakėlė jį Adulijos arkivyskupu.

Marjampolės bažnyčia pasipuošus arkiv. Jurgio Matulaisio-Matulevičiaus kūno perkėlimo proga 1934 metais.

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius sutinkamas Aušros Vartų parapilijoje, Chicagoje, 1926 metais.

Arkiv. Matulevičius, gyvendamas Romoje, ne tik rūpinosi marjonų centro įkūrimu, bet, turėdamas progos kalbėtis su Šv. Tėvu ir kitais aukštais Vatikano pareigūnais, išdėstė Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo ir konkordato su Lietuva sudarymo reikalą. Tai galima spėti iš jo susirašinėjimo su Pr. Būčiu ir kitais įtakingais lietuviais.

Rašydamas Pr. Būčiui (1925.X.16) praneša Vatikano pasitenkinimą, kad M. Reins tapo užsienio reikalų ministru, nes dabar busia lengviau su Lietuva sutvarkyti Lietuvos Bažnyčios reikalus. "Aišku, duoda ma suprasti, kad kaip tik dabar laikas susitarti su Ap. Sostu, o net ir sudaryti konkordatą... Gal apie tai pasitartum su Reiniu ir kan. Staugaitiu. Taip pat ir su vyskupais. Mano nuomone, kaip tik dabar laikas sąžinė, dėl to jis atsisakė būti Vilniaus vyskupu. Visa tai buvo padaryta slapta, kad tuo buvo nustebinta net Lenkijos vyriausybė, kuri, darydama su Šv. Sostu konkordatą, planavo jį perkelti į naują Cėnstakos vyskupiją, kad Vilniuje, įsteigę arkivyskupiją, arkivyskupo sostą įsodintų lenką. Jo atsisakymas pop. Pijaus XI buvo priimtas 1925. VII.14.

Tada Pr. Būčio patarimu, 1925.X.29. Aukštojoje Panemunėje įvyko vyskupų ir žemesniųjų dvasiškų pasitarimas, kuriame nutarta, kad reikia Lietuvoje daugiau vyskupijų, nes Zėmaičių vyskupija yra per stambi, ir visas vyskupijas sujungti į vieną Lietuvos arkivyskupiją. Tokio turinio raštas buvo išsiustas Apaštalių Sostui lapkričio 2 d. Apaštalių Sostas atsiliepė palankiai ir gruodžio 7 d. arkiv. Matulevičių paskyrė Apaštališkuoju vizitatorium Lietuval.

Prieš išvažiuodamas į Lietuvą, arkiv. Matulevičius gruodžio 9 d. turėjo ilgesnį pasikalbėjimą su Šv. Tėvu, kuriame buvo apsvastyti mi-

šios planai ir gavęs jo palaiminimą išvyko į Lietuvą. Kauną pasiekė gruodžio 13 d. Jam buvo pavesta įsteigti Lietuvos bažnytinę provinciją, suderinti santykius su Apaštalių sostu ir sudaryti konkordatą.

Bažnytinės provincijos įsteigimas

Bažnytinės provincijos organizavimė Ap. vizitatoriaus susitiko su įvairiomis kliūtimis. Mat, jį turėjo apimti visą Lietuvos teritoriją, išskiriant lenkų okupuotą Vilnių. Vyriausybė žinojo, kad tuo metu Šv. Tėvas negalėjo Vilniaus vyskupijos priskirti Lietuvai, todėl jį galvojo, neturinti teisės pasirašyti dokumentą, tarsi pripažintų Lenkijai Vilnių. Klūčių darė ir Varmijos vyskupas, kurio vyskupijai priklausė Klaipėdos kraštas. Kiti vėl siūlė, kad Lietuvai likusi Vilniaus vyskupijos dalis paliktų tik apaštališka administratūra, o Seinų vyskupijos dalis vadintųsi Seinų vyskupija, tai būtų lyg protestas dėl lenkų užgrobtų žemių. Vizitatoriui viską reikėjo išaiškinti, įtikinti ir suderinti.

Vyskupijų riboms nustatyti buvo suorganizuota speciali komisija, kuri po dviejų mėnesių įtempto darbo nubrėžė vyskupijų ribas su naujų vyskupų rezidencijomis. Arkivyskupo rezidencija turėjo būti Kaune, o vyskupo — Telšiuose, Panevėžyje, Vilkauskyje ir Kaišiadoryse. Reikėjo surasti tik kandidatus į vyskopus. Atrodo, kad Vatikaniui vysk. Karevičiaus kandidatūra buvo nepriimtina, dėl to, jam atsisakius, Kauno arkivyskupo metropolitu buvo parinktas Zėmaičių vyskupo pagalbininkas vysk. J. Skvireckas, Telšių vyskupo prel. J. Staugaitis, Panevėžio vyskupo kan. K. Paltarokas, Vilkauskių vyskupo paliktas Seinų vysk. A. Karosas ir jam koadjutorium duotas prof. M. Reins, o Kaišiadorių vyskupo parinktas kan. J. Kukta.

Lietuvos bažnytinės provincijos projektas buvo užbaigtas 1926.II.15 d. Ap. vizitatorius, su jo turiniu susipažinęs Lietuvos vyriausybę ir gavęs jos pritarimą, nuvyko į Romą ir kovo 8 d. projektą įteikė Vatikano valstybės sekretoriui. Vatikano įstai-gose darbas ėjo greitai ir 1926.IV.4. Velykų dieną, buvo paskelbta Lietuvos bažnytinės provincijos bulė — "Lituanorum gente", sekančią dieną buvo paskirti ir vyskupai.

Grįžus iš Romos Ap. vizitatoriui reikėjo dalyvauti vyskupų konsekracijoje. Jų konsekracija įvyko Kauno katedroje, kiekvieno atskirai: J. Staugaichio balandžio 25 d., J. Kuktos gegužės 1, K. Paltaroko gegužės 2, M. Reinio gegužės 16. Iškilmingas arkivyskupo metropolito J. Skvirecko įngresas į Kauno arkikatedrą įvyko gegužės 13 d. Iškilmėse dalyvavo Lietuvos vyriausybė, diplomatinis korpusas ir didžiulė minia.

Lietuvos konkordatas su Apaštalių sostu

Kadangi netrukus turėjo įvykti rinkimai, dėl to nebuvo galima su senąja valdžia derėtis dėl konkordato. Tada arkiv. Matulevičius Chicago arkivyskupo pakviestas išvyko į Tarptautinį Eucharistinį kongresą Chicagoje. Grįžęs iš Amerikos, Ap. vizitatorius rado naują kairiųjų valdžią, priešiška nusiteikusią

prieš Bažnyčią ir katalikus. Ji nenorėjo pripažinti nei Lietuvos bažnytinės provincijos, nei naujų vyskupijų, nei vyskupo. Į 7 vyskupų oficialius raštus valdžia atsakydavo — tokių vyskupo ji nežinanti.

Dar labiau kairiųjų valdžiai nepatiko Ap. vizitatoriaus rūpesčiai patvirtinti Vatikane Lietuvos katalikų veiklos nuostatus, Teologijos — filosofijos fakultetą, kunigų seminarijas, bendrą bažnytinį ritualą, vyriausią kariuomenės kapelioną ir kt.

Tokiose aplinkybėse sudaryti konkordatą maža beliko vilties. Arkiv. Matulevičius ne nesiskubino tiesiogiai kreiptis į valdžią. Jis atsidavė pastoračiam darbui: lankė naujas vyskupijas ir parapilijas, laikė iškilmingas pamaldas ir sakė pamokslus, aiškindamas bažnytinės provincijos reikšmę. Su valdžia į kontaktą suėjo tik pamažu. Derybos buvo sunkios, nes valdžios žmonės buvo priešingi jū įsivaizduojamam klerikalizmui.

Antagonizmų didėjant, Ap. vizitatorius, su vyskupais 1925.X.7. konferencijoje viską apsvastęs, parašė prezidentui dr. K. Griniui memorandumą dėl susidariusios Lietuvoje Bažnyčios padėties, kuriame, viską išaiškinęs, priminė, kad visa tai, kas su Apaštalių Sostu padaryta, yra teisinga ir reikalinga. "Gi valstybėje nepripažinimas kam nors asmeninių teisių yra lygus jo civilinės mirties paskelbimui. Šiuos vyriausybės žygius negalima laikyti kitokiais, kaip pradėtuju karu prieš Bažnyčią". Dėl to Apaštališkasis vizitatorius prašo prezidentą atkreipti į tai dėmesį, nes šis karas žalingas ne tik Bažnyčiai, bet mūsų tautai ir jaunai valstybei.

Tiesa, kiek vėliau reikalai atrodė kiek pagerėję, nes vienas vyriausybės narys pareiškė, kad gal bus tariamasi sudaryti konkordatą, bet vizitatorius išreiškė abejojimą: "Ar bus galima su dabartine vyriausybe tartis ir susitarti". Faktai panašavo kiti. Seime buvo ruošiamas civilinės metrikacijos projektas, paleisti iš kalėjimų komunistai ruošė demonstracijas, komunistinės propagandos drumstė krašto rimtį, įsikūrusi Rusijai, Lietuva galėjo prarasti Nepriklausomybę. Viso to įvada buvo, kad 1926.XII.17. įvyko perversmas, pašalinęs kairiųjų valdžią.

Po perversmo pamažu viskas grįžo į normalias vėžes. Arkiv. Matulevičius po Kalėdų vizitavo visus ministrus ir pokalbiuose su jais lietė konkordato reikalus. Jį rėmė naujas ministrų kabineto pirmininkas Augustinas Voldemaras, norėdamas pakelti Lietuvos prestižą užsienyje ir įsigyti katalikų palankumą tautininkams. Tada arkiv. Matulevičius per tris savaites iki 1927.I.20. paruošė konkordato tekstą. Jis, sausio 21 d. rašydamas aple bažnytinis reikalus Apaštalių sostui, pridėjo: "Manau, kad mano misiją Lietuvoje tenka laikyti pasibaigusia".

Iš tikro, taip ir įvyko, nes tą dieną jis sunkiai susirgo, vidurnaktį buvo nugabentas į ligoninę, kur po operacijos pradėjo sveikti, bet staiga sausio 26 d. sveikata pablogėjo ir apripintas sakramentais sausio 27 d. 3 val. 45 min. ryto mirė. Po mirties arkiv. Matulevičiaus kū-

Viva Europa

(Atkelta iš 1 psl.).

bai daug šiam spektakliui. Džiaugiuosi, kad ansamblio gastrolių ir finansų tvarkytoju yra nepa-ilstantis Jonas Petronis. Jo dėka gal kaip nors neįklimpsime į didžiules skolas.

—Na, dar vienas klausimas. Kas "Viva Europa" temoje rįšasi su Lietuva?

— Yra vaidinime epizodas — lietuvių jaunuolių koksčius susidūrimas su dabartine sovietų sena. Jie stebisi, kodėl Lietuva, kadaise Europos istorijoje turėjusi žymią vietą, dabar taip aklinai atkirsta nuo Europos. PLJS kongreso metu galėjome laisvai keliauti per visas Europos valstybių sienas, lankyti mūsų tėvų paliktas stovyklas. Tačiau mums pasidarė nesuprantama, kodėl negalima su ta pačia laisve keliauti į Lietuvą. Jaunimas pajunta, kaip žiauriai Lietuva yra aukirsta.

Situos žodžius jaunoji režisierė pasako su giliu įsitikinimu.

Dabar žinau, kad tie, kurie keliaudami šlovina Europą, trokšta europietiška šlovinga laisvė Lietuvai.

Pr. V.

nas buvo pašarvotas Šv. Gertrudos marjonų bažnyčioje. Sausio 28 vakarė nugabentas į katedrą ir sausio 29 d. po iškilmingo laidojimo pamaldų buvo palaidotas Kauno katedros rūsyje šalia Zėmaičių vyskupo Vėlančiaus; Paltulionio ir Cir-tauto. Iš čia 1934.X.24. jo kūnas buvo perkeltas į Marjampolės marjonų bažnyčią ir patalpintas specialiai jam paruoštoje koplyčioje. Jis buvo įvento gyvenimo vyras, dėl to jam užvesta Vatikane beatifikacijos byla.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Šį dr. Antano Kučo parašytą, arkiv. Jurgio Matulaisio-Matulevičiaus biografiją, yra rimtas istorinis veikalas. Jis ne tik atskleidžia klijnį arkiv. Matulevičiaus asmenybę ir jo plačią veiklą, bet taip pat parodo jo laikų žmonių nuotalkas, grubumus, kaip galvojančių neapykantą ir intrigas. Norėdamas išaiškinti Matulevičiaus laikų apraškas, autorius užgriebia net tolimas praeities priežastis, ypač ten, kur liečiamas Vilniaus krašto sulenkimas.

Aprašydamas jauno, našlaikio likusio ūkininkaičio, besiveržiančio į mokslą, ligas ir vargus, autorius užfiksavo ir daugelio mūsų, slėkusių mokslo, nuotio kelio žymes, kuris jau mūsų jaunimui nesuprantamas. Šioje didelio mūsų tautos žmogaus biografijoje atsispindi ir lietuvių gyvenimas caristinės Rusijos vergijoje, lietuvių kovos dėl nepriklausomybės ir bolševikų bei lenkų pastangos užgrobti Lietuvą.

Cia taip pat iškeliamas ir ano meto tikinčiųjų gilesnio dvasinio gyvenimo ilgesys, nes kapucinai tėv. Honoratui Kožminskiui pradėjus organizuoti vienuolijinį gyvenimą, Lenkijoje ir Lietuvoje įsikūrė daug slap-tų vienuolių, kurių pradininku teko būti ir arkiv. Matulevičiui. Šiame veikalė A. Kučas atskleidžia tų, iki šiol nežinomų, vienuolių pradžią, kurios ir šiandien Lietuvoje tęsia savo darbą. Cia randame ir Marjonų vienuolijos atgaivinimo istoriją.

Pats esu girdėjęs samprotaujančius, kodėl Matulevičius taip labai nenorėjo būti Lietuvos sostinės vyskupo, ir kodėl jis atsisakė Vilniaus vyskupijos, užleisdamas ją lenkui, nuo kurio lietuvių katalikai tiek daug turėjo kentėti. Viskas paaiškėja, perskačius šią arkiv. Matulevičiaus biografiją.

Prieš kelerius metus minėjome Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo ir konkordato su Apaštalių sostu sudarymo 50 metų sukaktis, bet šių taip svarbių įvykių pradžios ir aplinkybių daugelis mūsų jau nežinojome. Dabar šiame veikalė visa tai atskleidžiama paties Apaštališ-

(Nukelta į 3 psl.)

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis Matulevičius naujojoje knygoje

(Atkelta iš 2 psl.).

kojo vizitatoriaus laiška, užrašais ir oficialiais dokumentais.

Girdėjome apie pastangas, arkiv. Matulevičius paskelbti palaimintu ju, bet kaip jis šventumu pasifymė ir kas beatifikacijos byloje padaryta, daugelis nežinojome. Perskačius šią biografiją, matome, kad arkiv. Matulevičius galime laikyti ne tik šventu, bet ir kankiniu, nors jis dar nekanonizuotas ta prasme, kaip jį šios knygos įvade vadina kard. A. Samore.

Šios knygos autoriui galima padaryti tik kelias pastabas. Autorius gerai aprašė arkiv. Matulevičiaus gyvenimą ir veiklą; bet, mano manymu, veikalo gale reikėjo išskirti arkiv. Matulevičiaus praktikuotas krikščioniškas dorybes: tikėjimą, viltį, meilę, šimintį, teisingumą, tvirtumą ir susivaldymą. Vienu žodžiu, užbaigoje skaitytojas lauktų Matulevičiaus gyvenimo gilybių santraukoje. Išskirtas šias dorybes, autorius ant arkivyskupo Matulevičiaus galvos būtų uždėjęs tarsi garbės vainiką.

Be reikalo autorius, matyt respektuodamas, nutylė kai kurių Lietuvos valdžios pareigūnų ir politikų kunigų vardus ir pavardes, kurie buvo priešinai Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui ir konkordato su Apaštalių sostu sudarymui. Juk šiame veikle jaunieji istorikai įleis, ty asmenų vardų ir jų neras. Tokiam veikalui kaip šis reikėjo ne tekste ar skyriu gale tik bendroje bibliografijoje duoti šaltinių ir literatūros nurodymus, bet reikėjo juos duoti išnašose su pavadinimais, leidimo vieta, metais ir puslapiu. Tai būtų taip pat palengvinimas kitiems istorikams, rašantiems apie arkiv. Matulevičių ar su jo asmeniu susijusias temas.

Šios kelios pastabos šio didžio vertingo dr. Antano Kušo parašyto veikalo nenuvertina. Veikalas yra rimtas. Jis turi sukelti mūsų visų susidomėjimą didžiuoju mūsų tautos vyru arkiv. Matulevičium, kankintu ir altorių garbe.

Bernardas Brazdžionis

VAIDILA VALIŪNAS

atsako klausiančiai jį gimtai žemei, ar nesi-gailėjo, pasirinkęs savanorišką tremtį, kaip ir tūkstančiai mūsų

NESIGAILĖJAU

Nesigailėjau nė sekundės
Svetur klajodamas, gimtoji žeme, dieną iš dienos,
Kai tu po žingsniais svetimųjų skundeis,
Kad seklios marios paskandint tėvynės kančias,
Nesigailėjau,
Kad nespaudžia mano rankų vergo pančiai,
Nesigailėjau nė sekundės, nė vienos!

Nesigailėjau, kad nei prievartos širdy, nei melo
Ant lūpų su veidmainiais nekartojau tau, gera,
Gimtoji žeme, kai be tavo pulso alpome ir šalom, —
Tai tavo meilės, tartum saulės,
Man buvo pilnas didelis platus pasaulis,
Kur prievartos žmogaus širdy, nei melo meilėje nėra.

Nesigailėjau kovoje titanų
Klajodamas aklos nakties mirties briauna,
Gimtoji žeme protėvių ir prarastasis rojau mano, —
Aš, nešdamas paguodą tavo kančias,
Veriu dienas Sopulingos dalies ražančiui,
Tikėdamas: ateis,

tariu: ateis, — tartum Apaštalių išpažinimo maldoje,
— skelbiu: ateis Išsivadavimo Diena!

VAIDILA VALIŪNAS

kalba Naujų Metų baliuje lygiai 12-tą
valandą nakties

VERTĖS NETEKĘ PINIGAI

Motto:

I. „Tu neik į pokylio namus, neik ten raudoti ir neramink
jų, nes aš atėjau iš šitos tautos savo ramybę, malonę ir
pasigailėjimus, — sako Viešpats“. — Jeremijas, 15,5.

II. „Jie paliko tave, priešų išvestus pėstiomis, bet Vieš-
pats sugrąžins juos tau kaip garbingai nešamus kara-
liaus vaikus“. — Baruchas, 5,6-7.

III. Mane — Thekel — Phares. (Suskaitė, pasvėrė, pada-
lina). — Danielius, 5,5.

Iš mūsų žemės niekas mūsų neišrovė
Ir niekas amžiais neišraus
Šaknų, jaugusių pas gimtą griovį,
Nebijantių ugnies, nei vėjo atšiauraus!

Išėjom pėsti, lyg tauta iš švento Rašto,
Ne buvo kur priglaust galvos gūžiam kely,
Kiekvieną žingsnį, tartum sunkią naštą,
Malda lydėjo sentimentalii...

Prakiurę debesys užtemdė horizontą...
Ir medžiai, motinos kalba kalba,
Ir visa visa, kas dar buvo šventa,
Sutirpo ties ilgos nakties riba.

Ir kai išaušo rytas, kontinentai
Pabudo šimtmečius miegoje, aistrų verpete
Kairėn nuėjo dienos, naktys — dešinėn,
Tada pabudome ir mes kitam krante.

Bernardas Brazdžionis

Nuotrauka Vytauto Mažello

Puotų ir pokylių apsvaigime užmirštam,
Kur mūsų gyvos šaknys, kur visų
Dienų prasmė, ir beprasmingai mirštam
Kaleidoskopiškai apsupusių varų

Sešėliuose,

kuriuos užgesę meta metų žirandėliai
Ir patys, tartum negyvi sešėliai,
Kurie prabrėšus dienai išgaruos,
Sau pasmerkimą rašom ant aušros,
Sau ištamę rašytą paslaptingos rankos skaitom:
MANE — THEKEL — PHARES —
Ir svetimos padangės taria:
TAIP, BLOGAI!
Ir žemės pakartoja: TAIP, O TAIP, BLOGAI.
Ir slystame iš rankų viešpačiui likimui,
Gyvenimui numirę, mirčiai gimę,
Tartum vertės netekę pinigai.

Iš poemos „Vaidila Valiūnas“

VAIDILA VALIŪNAS

pasitinka naujus disidentus iš Lietuvos

Visi mes bėgome nuo karo,
Nuo maro melo ir mirties,
O ji — mirtis — kaip kardas karo
Viršum žmonijos ateities.

Viršum žmogaus kelių pakibus
Maro ir melo uždanga...
O mus — šauks tėviškės sodybos
Ir žvaigždės, šiaurėje dega...

O mes — ten regime pašvaistę
Svajonių amžinų, namų
Ir tikime ir nesitaikstom
Su neganda ir likimu.

Likimas vedė mus ir baudė,
Bet ne likimas laisvę duos —
Dangus iš liaudies pančių liaudį
Ir iš vergijos išvaduos!

Ir negandos neišsigandus
Išbris tauta mirties marias,
Eis kankinių tautos legendos
Į amžinybes nemarias.

Ir ant žmogaus galvos pakibus
Žlugs maro melo uždanga,
Kils gyvos tėviškės sodybos,
Kaip žvaigždės šiaurėje dega...

VAIDILA VALIŪNAS

kalba Bendruomenės
surengtame „Lietuvių Dienos“ koncerte

PAKVIETIMAS

Pro naktį juodąją ir pro tamsos bedugnę
Tu, nemarioji džiaugsmo siela, praieini
Dejas ir himnus nešdama ir žemės ugnį
Kaip srovę tyrąją šaltinio vandenį...

Ir tau balti kalnų vainikai nusilenkia,
Ir kyla klioniuose giedodami žiedai,
Ir eina vėjas, tartum brolis, po parankę,
Kurį tu kryžkelėj paklydusį radai.

O, tolimų dienų vaikystės siela nemarioji,
Neatsidžiaugianti, kaip kūdikis, gimta žeme...
Eime

atgal į prastą jaunystės rojų,
Į tėviškę,

nors pasakyt „sveika!“,

Į kenciančių,

ir pasiryžusių ištvert,

Į laukiančių,

nors atsidust ir apsiuvert,

Į Lietuvą,

nors pasakyt „sodie“...

Eime,

Eimel..

Gražus paminklas Žemės ūkio akademijai

Prof. dr. Br. Povilaitis, ŽEMĖS
ŪKIO AKADEMIJA. Išleido Lietuvių
agronomų sąjunga Chicagoje 1979 m.
Fotografijas paruošė dr. agr. A. Šešto-
kas. Spaudė M. Morkūno spaustuė
Chicagoje. Leidinys 166 psl., kietais
viršeliais, kaina — 20 dol., gaunamas
ir „Drauge“.

Prof. Broniaus Povilaitis ir
Lietuvių agronomų sąjungos
Chicagoje pastangomis Žemės
ūkio akademija pasistatė sau gra-
žų paminklą. Turime galvoje
meseniai (1979 m.) pasirodžiusią
knygą „Žemės ūkio akademijai“
dr. B. Povilaitis, buvęs Ž. ū. a.
docentas, atliko tikrai didelį dar-
bą, parengdamas šį veikalą. Jame
randame pagrindinius (rektorijų,
prorektorijų ir sekretorių) bei vi-
so mokomojo personalo biografi-
nį žodyną, studentų savivaldos
ir organizacijų istoriją, įstojusių
ir baigusių studentų sąrašus,
prisklausiusių nuo Akademijos iš-
staigų ir įmonių apžvalgą. Prie-

V. TRUMPA

du paskelbti pagrindiniai įstaty-
mai ir jų pakeitimai, kuriais ši
mokslo įstaiga veiks ir tvarkės.
Ypač vertinga iliustratyvinė lei-
dinio pusė su gausybe pavienių
ir grupinių, pastatų bei kitokių
nuotraukų. Beveik galima pasa-
kyti, kad kiekvienas, kuris turė-
jo kokio nors ryšio su ta Akade-
mija, ras šiame leidinyje šio ar
tokį savo pėdsaką.

Aplamai veikalas išleistas sko-
ningai, gerame popieriuje, su ga-
na rūpestingai atlikta korektūra,
ypač šviesios sąlygomis reikia
ypač sveikinti. Gal tik būtų bu-
vę ne pro šalį pridėti pavardžių
rodyklę.

Be abejo, tokį didelį ir sunkų
darbą vienas žmogus nebūtų ga-
lėjęs atlikti. Dr. B. Povilaitis
pats įžangoje prisipažįsta, kaip
daug žmonių jam atėjo į talką,
tiek medžiagą renkant, tiek ilus-
tracijas parūpinant ir jas tvar-
kant, tiek aplamai leidinį apipa-

vidalinant. Miškininkystės reika-
lams Akademijoje ir šalia jos
pasinaudota buv. Miškininkystės
fakulteto prie Vilniaus universi-
teto dekanu prof. Antano Vasai-
čio rašiniu.

Gal tik žemės ūkio švietimo is-
torija Lietuvoje galėjo būti kiek
plačiau apžvelgta. Trijų pusla-
pių lyg nepakanka. Beje, ten
randame pakartotą labai abejo-
tiną tvirtinimą, kad baudžiavos
panaikinimas neatnešęs žymes-
nių pakitimų Lietuvos žemės
ūkyje. Bent ūkininkų gyvenime
tie pakitimai buvo milžiniški.

Nors medžioklė, žuvininkys-
tė ir žemdirbystė yra patys se-
niausi žmogaus verslai, tačiau
gal kaip tik dėl to įsigalėjo įsti-
kinimas, kad jiems ypatingo
mokslo nereikia, kad kiekvienas
tiesiog iš tėvų juos paveldi. Be
darbą vienas žmogus nebūtų ga-
lėjęs atlikti. Dr. B. Povilaitis
pats įžangoje prisipažįsta, kaip
daug žmonių jam atėjo į talką,
tiek medžiagą renkant, tiek ilus-
tracijas parūpinant ir jas tvar-
kant, tiek aplamai leidinį apipa-

Nieko nuostabaus, kad baletu
mokykla Lietuvoje atsirado pir-
ma negu žemės ūkio mokslainės.
Tiesa, garsiajame Vilniaus uni-
versitete jau 1803 m. buvo nu-
matyta žemės ūkio katedra. Tuo
atžvilgiu, kaip ir visais kitais at-
žvilgiais, tas universitetas konku-
ravo su visais Vakarų Europos ir
Amerikos universitetais. Plačiai
garsėjo tos katedros profesorius
sluckietis Mykolas Očapovskis,
ypač žemės ūkio ekonomikos sri-
tyje. O kai garsusis Kazimieras

palyginamojo Vergilijaus „Geor-
gikos“ dar ir šiandien nepaseno.
Kaip ir mūsų Donelaičio „Me-
tai“.

Kas nežino, kad Lietuva žemės
ūkio kraštas ir mokėjo ūkinin-
kauti. Rokiškio linai pasaulinė
reikė rinkoje užkariavo gražią vie-
tą. Ir be jokio mokslo. Mokyti
reikėjo teologijos ir filosofijos,
matematikos ir fizikos, bet ne
žemdirbystės. Net ir Žemės ūkio
akademijos laikais žmonės skep-
tiškai žiūrėjo, ypač į jaunus ag-
ronomus. Visi žinome istoriją
apie tai, kaip, tokiam agronomui
išaiškinus geresnius ūkininkavi-
mo metodus, vienas senyvas ūki-
ninkas paklausė: „O jeigu toks
gudrus, pasakyk, kodėl karvės
pienas šiltas, o ožkos šaltas?“

Nieko nuostabaus, kad baletu
mokykla Lietuvoje atsirado pir-
ma negu žemės ūkio mokslainės.
Tiesa, garsiajame Vilniaus uni-
versitete jau 1803 m. buvo nu-
matyta žemės ūkio katedra. Tuo
atžvilgiu, kaip ir visais kitais at-
žvilgiais, tas universitetas konku-
ravo su visais Vakarų Europos ir
Amerikos universitetais. Plačiai
garsėjo tos katedros profesorius
sluckietis Mykolas Očapovskis,
ypač žemės ūkio ekonomikos sri-
tyje. O kai garsusis Kazimieras

Kontrimas to universiteto skai-
tykloje surengė duonos parodą,
tai net caro valdžia įsikišo, kam
jis kurstas baudžiauninkus prieš
valdžią. Mat, toje parodoje Kon-
trimas norėjo parodyti ne ko-
kią gerą, bet kokią prastą duoną
jie valgė. O iš kitur žinome, kad
toji duona nebuvo tokia prasta,
ypač Zemaitijoje. Grafas Suaze-
lis ją labiau pamiego negu pran-
cūzišką šampaną.

Idomu, kad mūsų romantikas
istorikas Simonas Daukantas, vi-
sokiomis slapyvardėmis prisiden-
gęs, rašė įvairias knygeles ir apie
sodnus, ir apie apynių augini-
mą, ir apie pašarines žoles bei
tabako auginimą. Pirmoji sava-
rankiška žemės ūkio mokykla
įkurta 1859 m. Rietave kunigaikš-
čio Irinėjaus Oginskio ir kalen-
dorininko Lauryno Ivinskio pa-
stangomis. Tai bene buvo vienin-
telė lietuviška mokykla aukščiau
parapijinės mokyklos lygio ano
meto Lietuvoje. Paskum pana-
šios mokyklos kūrėsi ir kitur (tik
ne lietuviškos) ir pagaliau 1911
m. Dotnuvoje, kurią ir reikia lai-
kyti lyg užuomazga vėlesnės Že-
mės ūkio akademijos.

Tolimesnę žemės ūkio švieti-
mo istoriją, kaip visa tai vystėsi
žmonių.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

- Ateitis, 1980 m. balandžio — gegužės mėn., Nr. 4-5.
- Laiškai lietuviams, 1980 m. birželio mėn., Nr. 6.
- Karys, 1980 m. balandžio mėn., Nr. 4.
- Karys, 1980 m. gegužės mėn., Nr. 5.
- Viltis, 1980 m. birželio — rugpjūčio mėn.
- Laivas, 1980 m. gegužės — birželio mėn., Nr. 3.
- Skautų aidas, 1980 m. ba-
landžio mėn.
- Skautų aidas, 1980 m. gegu-
žės mėn.
- Vytis, 1980 m. gegužės
mėn., Nr. 5.
- Eglutė, 1980 m. gegužės
mėn.
- Kalnai ir slėniai. Chicagos
aukštesniosios lituanistikos mo-
kyklos moksleivių metraštis 1978
— 1980 m.
- Ratilai. Kristijono Donelai-
čio Aukštesniosios lituanistikos
mokyklos moksleivių metraštis
1979 - 1980 mokslo metai.
- Vyturėlis, Marquette Parko
Lituanistikos mokyklos Chicago-
je 1980 metų tradicinis ir kasme-
tinis leidinys.

Miró ženklų ir formų pasaulis

DALIA KOLBAITĖ

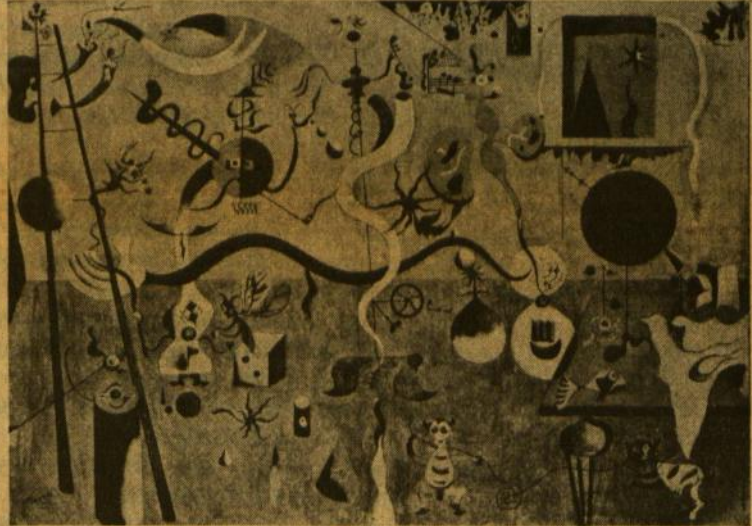
Šį pavasarį (nuo geg. 15 d. ligi birž. 15 d.) vyksta Chicago universiteto Smart galerijoje ispano Juan Miró paroda. Jau 1931-32 metais Miró išugdė stilių, kuris su nedaugeliu pakeitimų susumuoja jo visą tapybinę praeitį ir yra būdingas jo kūrybai šiandien. Šį stilių galima apibūdinti kaip psichinę improvizaciją, su Paul Klee kūrybos užuomina. Paveikslai nevaizduoja ko nors „atpažįstamo“ iškart. Ant skambų fonų Miró išdėsto emblematisines formas, kurių lengvi, beveik elegantiški kontūrai primena Jean Arp. Tai su dideliu jautrumu bei tikslumu išpieštos apybraižos, kurios ir sukuria formas, pavidalus. Bet jos yra dažnai pusiau atpažįstamo pobūdžio — tai fantastinės esybės bei magiški pavidalai, sukurti iš žmogaus metamorfозės, gyvulių bei augalinių pasaulio elementų. Randame čia tiek žaismingumo (ypač ankstyvesnės kūrybos), tiek dramatiškumo ir ekspresyvumo, būdingo neramiai dvasiai. Nors Miró ypač pajėgė, dėka igudusios akies ir rankos, piešti ir tapyti su vaikišku bei primityviu žmogui būdingu spontaniškumu ir naivumu, jo kūrybinė patirtis rodo didelį subrendimą. Centre stovi supoetintas „regėjimas“ — nuoširdus ir atviras visiems žmogaus gyvenimo požūriams.

Taip aplamai galima apibūdinti J. Miró kūrybą. Tačiau tai dar ne viskas. Parodos katalogo pavadinimas byloja daugiau: „Juan Miró kūryba: Figūrinio ženklo išvystymas“. Tai yra: jam būdingo vaizdinio braižo, artimo piktografiniai bei ideografiniam raštui plėtojimas, turįs šaknis gilioj pasamonėj. Ligi šiol kritikai rašė daugiau apie jo kūrybą, randamą siurrealizmo įtakoj; taip pat aiškino modernišką plokštumų apvaldymą dviejose dimensijose bei kitus formalių problemų sprendimus. Idomu tad trumpai pažvelgti į jam būdingą vaizdinį žodyną, kuris yra daugialytis, prasmės galią įgavęs iš

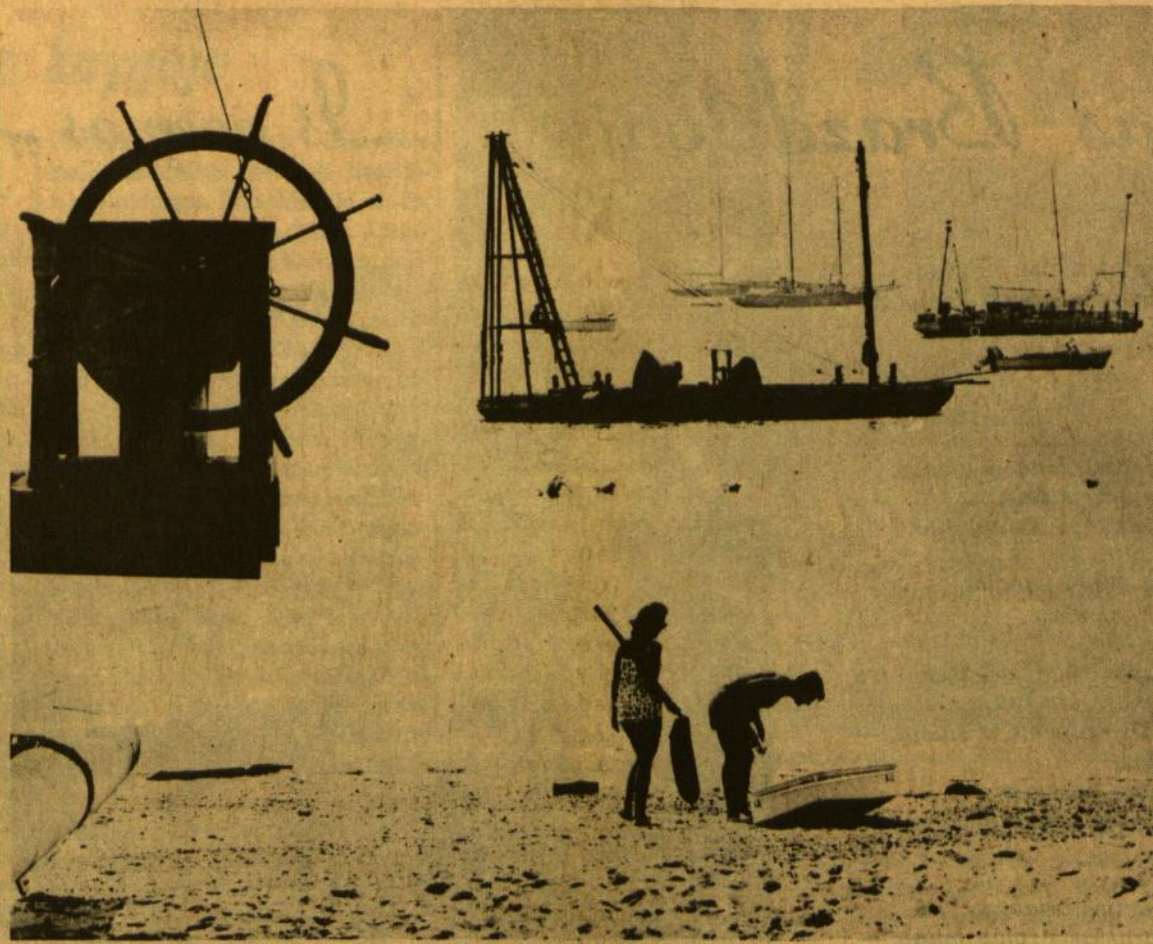
priešistorinių bei antropologinių šaltinių.

Miró dėmesį kreipė į primityvinio žmogaus mentalitetą, norėdamas rasti užuomazgą šiai savo kūrybos kryptčiai. Nuo pat vaikystės jisai domėjosi Paleolitinių laikų urvuose rastais piešiniais, ypač gyvulių atvaizdais. Altamira urvų sienose. Šis vaizdavimo būdas yra įgijęs savo magišką pobūdį todėl, kad nėra figūratyvinis pilna to žodžio prasme. Tarpe kitų ideografinių raštų bei piktografijos ji dominuoja ir Mezolito akmens amžiaus schematinės figūros. Jo dėmesį atkreipė ir vaisingumo garbinimo statulėlės, išskaptuoti įrankiai, įvairūs dekoruoti, ceremonialam tinką reikmenys. Visu šiuo dėmesiu Miró išsiugdė savo pažiūras į kūrybą, labai panašias į šių dienų teorijas apie istorinį meno gimimą, jo užuomazgą, būtent, kad šios apraiškos liudija tą patį procesą, kuris vyksta kiekviename vaizdinės kūrybos išėities punkte.

Tad Miró figūrinių ženklų kalbą galima apibūdinti kaip ženklo apčiuopimą tokiu pagavos momente, kur forma ir reikšmė neišskiriamos. Šioj plotmėj vaizdinis elementas yra nei pilnai abstraktus, nei aiškiai figūratyvinis. Jis įgalina apčiuopti daugelį prasmę. Miró vaizdinė kalba tad pri-

Joan Miró. Arliekinškas karnavalas (Albright Dailės galerija Buffalo mieste, N. Y.).

Paplūdimyje: Provincetown, MA.

Nuotrauka Aligimanto Kezio, S. J.

Nauji leidiniai

mena primityviasias kultūras, kalba savo jausmine patirtimi, naivias išraiškas, bet į jas jis prapalba savo jausmine patirtimi, kurdamas savitą mitinį pasaulį.

• Kazys Jakubėnas, EILĖRAŠČIAI IS VILNIAUS KALĖJIMO.

Iliustravo Ada Sutkuviene. Išleido Mykolas Morkūnas Poezijos dienoje Chicagoje 1980 m. gegužės mėn. 30-31 d. Rinkinyje didesnio formato, 48 psl., su puslapių iliustracijomis, kaina — 3 dol., gaunamas „Drauge“, 4545 W. 63rd St., Chicago, IL, 60629 ir Vaznelių prekyboje, 2501 W. 71 St., Chicago, IL 60629.

Tai 1950 metais okupantų nužudyto poeto Kazio Jakubėno eilėraščių rinkinys. Jie ir parašyti Vilniaus kalėjime prieš poeto tragišką mirtį. Rankraštis pasiekė Vakarų, ir Mykolas Morkūnas jau pomirtinį rinkinį išleido šių metų Poezijos dienos Chicagoje. Pačiose poezijos dienos rinkiniuose susidomėjimas buvo labai didelis. Tai už širdies griebianti lyrika, spaudžianti krau-

pias ašaras, ypač žinant paties poeto likimą:

Išsiėmęs laikrodėlį,
Žiūriu ir stebiuos:
Kaipgi jis dar išsilaikė
Šitokiuos laikuos?

Man širdis, kaip laikrodėlis,
Plaka nuolatos,
Ir džiaugiuos, kad iš krūtinės
Neištraukė jos.

Tokie ir panašūs posmai skaitytoją tiesiog sukrečia, kai šandien jau žinoma, jog poeto širdis enkavedistų buvo ištraukta.

ATSIŪSTA PAMINETI

— LITUANUS. The Lithuanian Quarterly, 1980, Volume 26, No 2.

— Vincas Nekė „Klaipėdos dalia“. Eilėraščiai. 1980 m. Apilankas ir viršelis Ados Korsakaitės — Sutkuviene.

— Z. Raulinaitis „Grobio ir naikinio žygis“ Išleista „Kario“ 1979 m. Kaina — 9 dol. Daug apie lietuvių ir kryžiuočių šio pobūdžio kovas.

Lietuviškoji galerija Chicagos centre

Praeitą mėnesį įgyvendintas dar vienas mūsų puoselėjamas užmojis — skverbti su savo kultūriniais laimėjimais į platesnę amerikiečių visuomenę — Chicago miesto centre įsteigta lietuvių vadovaujama meno galerija, kuri ir pavadinta lietuvišku vardu „Galerija“. Inicijavęs šiam uždaviniui ėmėsi kun. Algimantas Kezys. Jis išnuomavo patalpą, jas išremontavo ir š. m. gegužės 16 d. atidarė jose meno galeriją. „Galerijos“ adresas — 744 N. Wells St., Chicago, IL 60610; telefonas — 280 — 1149.

Šios meno galerijos tikslas yra rengti lietuvių dailininkų parodas, sudaryti lietuviui dailininkui progą parodyti savo veidą didesniai skaičiui žmonių, bandant atkreipti į jį amerikiečių dėmesį.

— A.P. Bagduons „Medviegalė pasaka“. Poezija parašyta žemaičių tarme. Knygos kaina — 4 dol.

— Švietimo gairės, 1980 m. balandžio mėn., Nr. 23. Lietuviškojo ugdymo žurnalas mokyklai ir šeimai.

— Zenonas Ignonis „Praeitės kalba“. Dienoraštiniai užrašai. Gudija 1941-1944 m. Viršelis Pauliaus Jurkaus. Išleista Brooklyn 1980 m.

— Sofija Ambrazevičienė „Gyvenimo nuotrauka“. Atsiminimai. Išleisti 1980 m. Chicagoje.

KAZYS JAKUBĖNAS
EILĖRAŠČIAI
IS VILNIAUS
KALĖJIMO

Pirmoji čia buvo Algimanto Kezio nuotraukų paroda. Ji atidaryta gegužės 16 d. ir vyks iki birželio 22 d. Po jos bus lietuvių grafikos paroda iš Karolio Avižienio rinkinio kartu su Marijos Gaiztūnienės keramikos darbais. Jau užkalbinti ir kiti dailininkai: V. Virkau — tapyba ir ekslibrisai; Audrius Plioplys — skulptūrinė konstrukcija; Uosis Juodvalkis — foto ir jo knygos apie Brown universitetą pristatymas; Gintautas Vėžys — ekslibrisų rinkinys, Zita Sodeikienė — piešiniai ir tapyba; ir kiti.

Kokių rezultatų galima tikėtis? Į Algimanto Kezio parodos atidarymą atsilankė ne tik gražūs būrys lietuvių, bet buvo ir įtakingų amerikiečių. To išdava: „Sun Times“ dienraštis birželio 6 d. laidoje atspausdino savo nuolatinio bendradarbio John Alderson palankų straipsnį. Žurnalas „Chicago“ į parodos atidarymą atsiuntė redaktorių Henry Hanson, kuris užsisakė visas parodoje išskaitomas nuotraukas apie Chicago miesto savo žurnalui iliustruoti. Nemokamus skelbimus kas savaitę deda „Chicago Tribune“, „Sun Times“ ir kiti laikraščiai bei žurnalai. Jau pirmomis savaitėmis užmegztas ryšys su netoliese esančiomis galerijomis, kurių ten pat yra bent šešios.

„Galerija“ veiks kaip dailininkų kooperatyvas. Kiekviena paroda turės pagelti apmokėti savo išlaidas, ypač nuomą, kuri toje miesto dalyje yra gana aukšta. Tam tikslui organizuojamas talčininkų būrys, pavienių asmenų ir organizacijų, kurie prisidėtų prie parodų organizavimo. Yra sukurta pelno nesiekianti Illinois valstybės korporacija „Lithuanian-American Fine Arts Association“, per kurią bus galima gauti lengvatų ir paramos iš valdžios įstaigų. Iš pavienių talčininkų pažymėtina Viktorija Kašubaitė-Matanga, kuri eina korespondentės ir ryšio palaikymo su amerikiečių spauda pareigas.

Susipažinimo vakaras su „Galerija“ bus birželio 20 d., penktadienį, nuo 5 val. vak. Vsi kviečiami atsilankyti.

Kas liks iš Salomėjos dainų?

BRONYS RAILA

Redakcijos pastaba. Čia spausdinama Bronio Railos apybraiža apie Salomėją Nėrį yra paimta iš jau spausdinamos jo knygos „Vaivos ryškė“. Leidžia „Viltis“. Leidinyje yra surinkti jo žodžiai, tarti per radiją ir Lietuvą tekstai. Nors knygos įvade autorius ir prasiitaria, jog „aš kalbėjau ne užsienyje gyvenantiems tautiečiams, o tiesiog pavergtai tautai ir jos tįjūnams“, tačiau daugelis temų yra idomos ir smalsiam skaitytojui išsivijoje, kaip ir ši čia liečiama Salomėjos Nėries problema.

Man rodos, Salomėjos Nėries eitasis kelias yra aiškesnis, negu kai kurie stengiasi jį sumistinti ir supainioti.

Bet K. Korsako siūlymas pagaliau išaiškinti dar neaiškias kontroversijas, nors ir labai geras literatūros istoriko žvilgsnis, kažin ar galės būti dabartinėm aplinkybėm atliktas dėl kitokio sovietinės literatūros politrikų žvilgsnio.

Tiesos įieškojimas galėtų sugriauti kai kurias jų teorijas ir legendas. Tad šiandien dar nepuoselekim iliuzijų, kad būtų leidžiami bešališki tyrinėjimai su garbingu dėmesiu priešiingiems liudijimams.

Ką reiškia K. Korsako geri norai, jeigu tuo pat laiku oficialioje spaudoje tebekartojamos netikros teorijos ir prasimanotos legendos?

Pavyzdžiui, „aiškinimas“, kad jauna ateitininkė ir katalikė poetė Nėris „greitai“ išbrendo į „pažangią liudininkę“, „revoliucininkę“. O didvyrišku keliu į revoliuciją pasuko dėl to, kad anuo metu, ypač 1930—31 metais, ji buvo stipriai veikiamas Lietuvos liaudies „pažangiojo ir revoliucinio judėjimo“...

Taip rašo Salomėjos balsą girdėjęs poetas E. Matuzevičius straipsnyje „Jos balsą

girdim“ („Literatūra ir Menas“, Nr. 46, 1974).

Kam patinka ar būtina reikia, tas gali ir šitokiais niekais save ir kitus klaidinti. Sovietinės lietuvių istorijos ir literatūros vairininkai, matyt, galvoja, kad jiems jau pavyko tiek sukvalifinti lietuvių tautą, jog galima jai aiškinti bet kokias „revoliucinio judėjimo“ teorijas.

Anuo laikotarpiu, kaip ir dar vėliau, jokio liaudies revoliucinio judėjimo Lietuvoje nebuvo, — žinoma, jie nenorim juokauti iš revoliucijos sąvokos turinio. O ko nebuvo, tas negalėjo ir Nėries pažiūrų keisti ar jas kaip nors veikti. Trijų studentų suroštas atentatas prieš Voldemarą — tai tik individualaus teroro reiškinys, ne revoliucija. Kelių dešimtų studentų areštai, vieno kito sovietinio agento nubaudimas — taip pat dar ne liaudies sukelta revoliucija.

O vadinamo „pažangaus judėjimo“ srovė buvo jau gana sena atgimstančios lietuvių tautos tradicija — ir prieš Salomėjos idėjinį persivertimą, ir dar prieš jos gimimą, taigi nuo 19-jo amžiaus pabaigos.

Tuo laiku, dar jaunas studentas, iš aš buvau „pažangaus judėjimo“ srovėje, kaip vienas iš kairiųjų literatų žurnalo „Trečio Fronto“ steigėjų ir redaktorių. Tai buvo daugiau šviesuomeninė tradicija, jaunatviškas opozicinis temperamentas, o ne liaudies revoliucingumo apraiška.

Taip buvo, kai kolegė katalikų poetė Nėris daugeliui itin netikėtai, nelauktai ir staiga apsisprendė įstoti į mūsų sambūrį, pasivadinusį „rašytojais aktyvistais“.

Ir atėjo ji pas mus tikrai ne kokio pažangiojo ar revoliucinio judėjimo paveikta, o atskirai, visai viena, vienišai. Be abejo, ji turėjo įvairių nuosavų motyvų, kurių tarpe gal ir buvo abstraktus noras sukelti „revo-

liuciją“, patarnauti revoliucijai, jeigu ji pasireikš.

Bet lemiantieji jos pasikeitimo motyvai buvo daugiausia asmeniniai. Tai nusivylimai kai kuriais savo mokytojais, draugais, nepastoviais mylimaisiais, šiurkščiais tarnybiniais viršininkais, pasibodėjimas slogia mažo provincijos miestuko atmosfera, kur jai tada teko apsigyventi ir mokytojauti gimnazijoje.

Mes tada plačiai ir nuoširdžiai su Salomėja išsikabėjom. Ir man rodos, kad tasai josios nusivylimas katalikų veikėjais ir jų ideologija labiausiai siejosi su jos troškimu dramatiizuoti situaciją, protestuoti, siekti kažkokio revanšo, parodyti, kad ji drįsta ir gali „nulausti nueitą kelią“ — ką jūs man padarysit...

Sekančiam žurnalo numeriui jos įteiktieji trys eilėraščiai mūsų buvo kelis kartus taisomi, ryškinami, „gerinami“, bet liko vis vien griozdiški. Nervinga, kenčianti, skaudaus lūžio veikiamas, Salomėja, matyt, dar negalėjo išsireikšti brandžiau nei kaip menininkė, nei ypač kaip jai per daug neįprastos „proletarinės literatūros“ kūrėja. O ir mes dar nebuvom šio žanro meistrai...

Josios pareiškimas „Trečiame Fronte“, kuris šimtus kartų vis primenamas sovietinėj literatūrinėj spaudoj, buvo tiek peršašomas ir taisomas, trumpinamas ir redaguojamas, jog ten iš tikrųjų daugiau darbo ir žodžių įdėta ne Salomėjos Nėries, bet Antano Venclovos ir mano. Ir ne sauvaliaujant ar brangiąją kolegę maltretuojant, o jai pačiai tautos prašant, jai padedant surasti „teisingą mintį išraišką“.

Po to niekas niekur negirdėjom ir nekaitėm, kad Salomėja būtų paneigusi savo pareiškimo autentiškumą ar mus pakaltinusi jį suklautojus, už ją parašius. Jei kuriame archyve pavyko išsaugoti žurnalo rankraščius, būtų visai nesunku patikrinti niuansus ir skirtumus tarp Salomėjos pirmo projekto ir paskelbto teksto.

Be abejo, tuometinis jos apsisprendimas pasikeisti buvo labai stiprus ir karštas. Net jos akyse buvo „revoliucinis ryžtingumas“. Bet jis greit atsimušė į gyvenimo tikrovės mūrą ir palaipsniui švelnėjo.

Keli eilėraščiai slaptajai komunistų spaudai toli gražu neatsverė kitų jos kūrybos darbų ir gyvenimo stiliaus. Skubėdama „per lūžtantį ledą“, ji pagaliau apsisuto šeimyniniame uoste, išsilygino ir paskutiniame prieš karą rinkinyje „Diemedžiū žydėsiu“ jau veik visiškai nusirevoliucino ir nusiproletarino.

Bet keturiasdešimtieji sovietinės invazijos ir sekusieji karo metai viską pakeitė, pakreipdami kelią atgal ir be atlenkimo užlaždinti jos likimą.

Vos Lietuvą užėmė sovietinė kariuomenė, vos tik Maskva paskyrė tariamą „liaudies valdžion“ kvilingus, jų tarpe kai kuriuos jos buvusius draugus, — Nėris staigiu šuoliu metėsi prie jų ir sveikino ant svetimos šalies kareivių durtuvų atneštą „revoliuciją“.

Į tą šurmulį ji šoko taip karštai (kiti sako, buvo verčiama), kad pirmoji padovanojo paslaugą „literatūriškai“ pasveikinti su specialia poema diktatorių — saulę iš rytų. Karui su vokiečiais kilus, pabūgusi tautos keršto, išbėgo Rusijon ir jau norom nenorom griebėsi atramos tų, nuo kurių malonės priklausė jos grįžimas tėvynėn, ar žlugimas svetimosiose stepėse.

Žiaurus likimas kiekvieno, kuriam panašiai nebeliktų kito pasirinkimo.

Tas trumpas kelerių paskutinių jos gyvenimo metų laikotarpis labiausiai pasireiškė sutirštinto „pilietinio“ turinio komunistiškai kryptingais eilėraščiais, propagandinėm deklaracijom apie fronto įvykius, komunistinių herojų ir partizanų kultu, tėvynėn grįžimo ilgesiu ir jautriais patriotiniais motyvais. Bet josios patriotizmas jau buvo ryškiai sovietinis, lengvai atskiriamas, nemaišytinas su grynai lietuvišku.

Nepaisant tosios dvasinės ir politinės degradacijos, Salomėja Nėris buvo neabejotinai talentinga poetė. Ypač savo asmeninės lyrikos graškėiom mergautinėm gaidom ir patraukliu maištavimu prieš rutinos varžtus, žabojančius jos savaip jaučiamos laisvės polekius. Tatai galbūt išlikus pastovus lietuvių literatūros lobis ir pasigrožėjimas. Bent man tie Salomėjos eilėraščiai visados ir ligi šiandien tebeapatinka.

Gaila, kad kompartijos ribota ideologija vis stengiasi poetę sukaustyti, nusavinti ir primygtinai kišti, kaip tik tos vienos krypties idealų reiškęją. Tatai rodo nuolatini oficialiosios kritikos tendencija pabrėžinėti, kad Nėries pilietinių motyvų, t. y. politinė poezija esanti svarbesnė ir stipresnė, negu anoji lyrinė — asmeninė — „mergiškoji“.

Be abejo, tai meškos patarnavimas.

Iš tikrųjų jos pilietinė ir komunistinė poezija (kaip visų laikų ir visų kraštų partinės rašlavos) yra nepalyginamai silpnesnė. Ji proginė ir bematant nudrįžta, kai tos progos subyra į dulkes ir politinės aplinkybės pasikeičia. Taip vertinant, poetėi tebedaroma nauja skriauda.

Ar dar neužteko pajuokos verto kuriozo, kad „Poema apie Staliną“, kuri okupacijos pradžioj ir kol diktatorių gyveno į padanges buvo keliamas, mokyklose vaikams atmintinai kalama, mokslo vyrų nagrinėjama, it kokia tarybinės Lietuvos evangelija?

Kur ji šiandien? Dabar jos tiek susigėsta, tiek pasibodėta ir, matyt, nuspręsta iš gyvenimo išbraukti, kad net per iškilmingą suakties minėjimą ne žodžių nebeuorėta užsiminti. Pasikeitė diktatoriai ir politbiuro sudėtis, — o su tuo kinta ir atitinkamos poezijos vertė.

Kokia kvaila hipokrizija! Kas literatūrą vertina vien partiškai — ideologiškai, kam staiga pasidaro šlykštu, kas užvakar buvo labai gražu, tas tik paliudija nevertę ir tos ideologijos, ir tos poezijos.